

CƏNUBİ QAFQAZ VƏ XƏZƏR REGIONUNUN LİDER DÖVLƏTİ: AZƏRBAYCAN

UOT 32
DOI:10.30546/3006-0346.2024.3.81.0060

ƏLƏKBƏR SADIXLI
*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının magistrantı*
E-mail: elekbahinoglu@gmail.com

Müasir Azərbaycan Respublikasının müstəqillikdən bəri olan dövrdə dövlət quruculuğu, iqtisadi-sosial dirçəliş, ictimai-siyasi həyatda tərəqqi dövrünü əhatə edən inkişaf strategiyası Ümummilli Lider Heydər Əliyev və onun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyevin adı ilə sıx bağlıdır. Beynəlxalq iqtisadi statistikada ən sabit inkişaf indikatorlarına malik Azərbaycan Respublikası müstəqillikdən sonrakı keçdiyimiz illərdə əldə etdiyi uğurlara, inkişafa və geniş tərəqqiyə məhz ümummilli lider Heydər Əliyevin hazırlayaraq həyata keçirdiyi və İlham Əliyevin davam etdirdiyi iqtisadi-sosial inkişaf doktrinasının reallaşdırılması vasitəsilə mümkün olunmuşdur. Hər iki rəhbərin bu istiqamətlərdəki əsas addımları bir tərəfdə dövlətin siyasi, iqtisadi və müdafiə potensialının artırılması, ictimai-siyasi sabitliyin bərqərar edilməsi, digər tərəfdə isə beynəlxalq sistemdə əksər ölkələrlə əməkdaşlıq və qarşılıqlı tərəfdaşlığın qurulması nəticəsində dövlətimizin regional və beynəlxalq layihələrdə iştirak etməkdən, mötəbər qurumların tamhüquqlu üzvü olmaqdan, bütün regionlar ilə qarşılıqlı əməkdaşlığı inkişaf etdirməkdən ibarət olub. Bu çərçivədə sözügedən beynəlxalq güc olmaq yolunda, əlbəttə, ilkin amil öz regionunda mühüm mövqeni əldə etməkdir ki, regionu dünyanın ən həssas məkanlarından olan Azərbaycan Respublikası üçün bu heç də asan olmamış, ardıcıl, məqsədyönlü planlaşdırma vasitəsilə bugünkü yerə - **Cənubi Qafqaz və Xəzər regionunun lider dövlətinə** gəlib çatmışdır.

Cənubi Qafqaz təxminən 477 min kvadrat km-lik ərazinin 186 minlik hissəsində yerləşən 3 dövlət – Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistanı əhatə edir. Digər tərəfdən, Xəzər regionu terminini izah etmək bu qədər asan deyil, bu bölgə həm geniş anlamda Xəzərətrafi Asiya və Avropa qovşağında yerləşən məkanı ehtiva etsə də, bir tərəfdən də Xəzər dənizinin çevrəsində yerləşən 5 dövləti özündə cəm edir. Azərbaycan Respublikası isə çoxistiqamətli inkişaf strategiyası ilə hər iki bölgədə əsas söz sahibi dövlətlər siyahısındadır. Heydər Əliyevin banisi olduğu, bizlərə miras olaraq buraxdığı və hazırda ölkə prezidenti İlham Əliyev tərəfindən həyata keçirilən tarixi inkişaf strategiyamızı 3 əsas başlıqda toplaya bilərik.

denti İlham Əliyev tərəfindən həyata keçirilən tarixi inkişaf strategiyamızı 3 əsas başlıqda toplaya bilərik.

1) Cənubi Qafqaz və Xəzər regionunun enerji mərkəzi olması:

Qafqaz və Xəzərin ilkin cəlbədicisi tərəfi, əlbəttə, sahib olduğu təbii sərvətləridir. Tarixin şanslı xalqı hesab edilə bilər ki, hər iki regionun ən ümdə stratejik təbii sərvəti hesab edilən neft və təbii qaz ehtiyatları əsas etibarilə Azərbaycan Respublikasının hüquqi ərazisində yerləşir. Beləki, ABŞ Enerji İnformasiya İdarəsinin verdiyi statistik məlumatlara görə Xəzərətrafi ərazidə 48.2 milyard barel neft, 292 trilyon kub metr qaz rezervləri mövcuddur ki, [1] Cənubi Qafqazın quru yataqlarında olan karbohidrogen ehtiyatları ilə bircə bu region bəzi dünya qitələrindən (məsələn: Avropa) daha çox enerji gücünə malikdir. Xatırladaq ki, Azərbaycan Respublikası bu göstəricilərə əsasən Cənubi Qafqazda birinci, Xəzər hövzəsində isə Rusiya və Qazaxıstan ilə bərabər ilk üç yeri paylaşır. Sadəcə rəqəmlər kimi görünsə belə bu statistika tarixin səhifələrində beynəlxalq qütblərin niyə bu məkan ilə maraqlanmasını sübut edir. Maraqların cəmləndiyi yer olan region isə Sovet təsirindən çıxdıqdan sonra müxtəlif istiqamətlərdə problemlərlə üzləşməyə başladı. Dövlətlərarası gərginlik, yeni yaranan dövlətlərin iqtisadi-sosial daxili problemləri, təhlükəsizliyin risk altında olması kimi hallar Qafqaz və Xəzərin 1991-2000-ci illər arasında həssas məkan olmasına təsir göstərdi. Bu həssaslıqda enerji ehtiyatlarında bir çərçivədə rol oynayırdı. Bu ehtiyatlardan səmərəli, planlı istifadə və digər gərginliklərin azaldılmasına dəstək sadəcə problemlərin aradan qaldırılmasına rol oynaya bilərdi. Dünyada çox dövlətin nefti var, lakin hamı bu ehtiyatdan lazımi istifadə edə bilmirdi. Məhz yeni yaranan Azərbaycan Respublikasına bu tipli səmərəli və davamlı strategiya lazım idi. Ümummilli Lider Heydər Əliyev 1991-1993-cü illər xaotik vəziyyətdən çıxmağın, ölkənin digər daxili iqtisadi-sosial problemlərinin həllini məhz bu enerjinin stratejik tərəfində görürdü. 1993-cü ildən işlənilməyə başlayan və 1994-cü il “Əsrin müqavilə-

si” ilə başlayan “Neft strategiyası” Azərbaycan Respublikasının yeni yaranan digər region dövlətlərindən öndə olmasına mühüm təkan idi. Ölkənin həmin dövrdəki rəhbəri neft və qazın sadə xammal olmadığını, onların geostrateji xətt olduğunu çox yaxşı bildirdi, məhz bu səbəbdən xarici blokları Azərbaycana hərbi çərçivədə deyil, iqtisadi-tərəfdaşlıq çərçivəsində dəvət etdi. Təhlükəli hərbi vəziyyətdə olan ölkəyə investisiya yatırılmayacağını bilən Heydər Əliyev ilkin olaraq atəşkəs razılaşması ilə hərbi sakitliyi yaratdı, daha sonra isə yeni inkişaf xəttinin əsasını qoydu. 1994-cü ildə imzalanan “Əsrin müqaviləsi” Azərbaycanın enerji ehtiyatlarının Bakı-Supsa, Bakı-Novorossiysk, Bakı-Tbilisi-Ceyhan kimi xətlər ilə regiona, daha sonra isə Avropaya daşınmasının təməlini qoydu. Heydər Əliyevin mirası olan “neft inkişaf konsepsiyamızı” davam etdirən Prezident İlham Əliyev isə bu xammallardan beynəlxalq bazarda rəqabət üçün istifadə etdi və bu rəqabətdə üstünlük qurmağa başlayan Azərbaycan enerji ehtiyatları beynəlxalq bir məsələyə çevrildi. [Mirbabayev: 2009; 170-176] 2000-2010-cu illər Avropa – Rusiya – ABŞ üçbucağında baş verən dalğalı münasibətlər “isinməyə” ehtiyacı olan Avropa Birliyinin Azərbaycana qarşı olan əvvəlki “özündənrazi” davranışının “xoş münasibət”ə çevrilməsinə səbəb oldu. 2006-cı ildə istismara verilən Bakı – Tbilisi – Ərzurum qaz xətti əvvəlcə sadə boru kəməri olsa da, 2011-ci ildən sonra yeni bir səhifənin təməl daşı oldu. Belə ki, Rusiyanın “Дружба” kəməri ilə davamlılıq əldə edə bilməyəcəyini, “Nabukko” kəmərinə isə nəticə alınmayacağını anlayan Avropa Birliyi təmsilində Avropa Komissiyasının sədri M.Barrozu və Prezident İlham Əliyev arasında “Cənub Qaz Dəhlizi” haqqında bəyannamə, 2013-cü ilin sonunda isə “Şahdəniz-2” sazişi imzalandı. Avropa və Azərbaycan arasındakı imzalanan saziş ilə tariximizdə ikinci dəfə “Şahdəniz” yatağı üzrə hasil olan təbii yanacağın İttifaqa daşınması ilə bağlı razılıq əldə edildi. Layihənin nəticəsində rəsmi Bakının “Şahdəniz” yatağından çıxan mavi yanacaq “Tanap” vasitəsilə Türkiyəyə, 2020-ci ildə başa çatan “Tap” vasitəsilə isə İtaliyanın San-Fako qəsəbəsinə çatdırılır [3].

Azərbaycan Respublikası enerji sahəsində qonşu region dövlətləri (Rusiya, İran, Mərkəzi Asiya) ilə qarşılıqlı əməkdaşlığa önəm verir. Hazırda Rusiya və İran ilə Şimal-Cənub koridoru çərçivəsində qurulan inkişaf siyasəti, Mərkəzi Asiyanın neft və qazla zəngin dövlətlərinin karbohidrogen ehtiyatlarının

Avropaya daşınması ilə davam etdirilir. Azərbaycan bir-birinə əks olan qütblərin enerji siyasətində bir yerə gəlməsində mühüm dövlətlərdəndir. Avropa ilə olan əlaqələrin yüksəkliyinə baxmayaraq, Azərbaycan Rusiya faktorunda əsas görürək, Bakı – Novorossiysk xəttinin istifadəsini davam etdirir, digər tərəfdən isə İranın şimal hissələrinin enerji təchizatında mühüm rol oynayır. Bu isə Azərbaycanın apardığı çoxtərəfli enerji siyasətinin nəticəsidir.

Ümumilikdə, Azərbaycan Respublikası öz enerji strategiyasını daxili-xarici inkişaf istiqamətində həyata keçirir. Xarici əlaqələrin nəticəsində əldə edilən gəlirin ölkənin daxili sosial-ictimai-iqtisadi tərəqqisinə yönəltmək Heydər Əliyevin “neft strategiyası”nın təməl daşığıdır. Bu səbəbdən ölkənin ümumi inkişaf strategiyasının ikinci başlığı olaraq qeyri-neft sektorunu göstərə bilərik.

2) Azərbaycanın inkişafında neftdən asılı olmayan qeyri-neft sektorunun mühümlüyü:

1994-cü il “Əsrin müqaviləsi” ilə əsas qoyulan neft strategiyası özündə neftdən asılı bir ölkənin yaranmasını deyil, enerji sektoruna paralel inkişaf edəcək qeyri-neft sisteminin formalaşmasını ilk başdan bəri ehtiva edirdi. Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu bu inkişaf konsepsiyası Azərbaycanın neftlə zəngin ərəb dövlətləri kimi enerjiden asılı ölkə kimi formalaşmasını mümkün görmürdü. Belə ki, Azərbaycan Respublikasında neft gəlirlərinin idarəsinin “Norveç” modelinin tətbiq edilməsi məhz Heydər Əliyevin uğurlu siyasətinin əsası olmuşdur [4]. Bu çərçivədə 1999-cu ildə yaradılmış Dövlət Neft Fondu məhz bu idarəetmə mexanizmasının istifadə edilməsində əsas metoddur. Ulu Öndərin bu siyasətini davam etdirən Prezident İlham Əliyev “neft kapitalının insan kapitalına çevrilməsi” konsepsiyasını irəli sürür. Beləliklə, neftdən asılı sayılan qeyri-neft sektorunun adının dəyişməsi və “insan kapitalının” yaranması üçün sosial-iqtisadi addımların atılması dövrü başlayır. Neft Fondu və dövlət büdcəsi arasında səlahiyyətlərin yenidən bölünməsi ilə sənaye, kənd təsərrüfatı, turizm, səhiyyə, mədəniyyət və elm-təhsil sferalarına çəkilən xərclərin gəlirlər ilə aradan qaldırılması həyata keçirilməyə başlandı. 21-ci əsrin ilk onilliklərində ölkənin sənaye və iqtisadi inkişafının əsasən neft və qismən təbii qaz gəlirlərindən asılı olduğunu görsək də ikinci onillikdən etibarən artıq xərclər birbaşa qeyri-neft sektorunun gəlirləri hesabına ödənməyə başlandı [5][10].

Dövlət Neft Fondunun yaranması sonrası 2001-ci ildən etibarən müxtəlif layihələr neft gəlirlərinin digər sahələrə köçürülməsi ilə mümkünləşdi. Türkiyədə yerləşən “STAR” neft emal zavodunun inşası, Bakı-Tbilisi-Qars dəmiryolunun qurulması, həmin dövr üçün qaçqın və məcburi köçkünlərin məişət problemlərini həlli, Abşeron və xüsusilə Bakı şəhərinin içməli su təchizatı üçün mühüm olan “Oğuz – Qəbələ - Bakı” su xəttinin inşası, iqtisadiyyatın digər sahələri üzrə (Heydər Əliyev adına Bakı Neft Emal Zavodu, “AzərNeftYağ” Neft Emal Zavodu, “AzərKimya” İstehsalat Birliyi tərkibində yeni kimya və neft – kimya müəssisələri) sənaye mərkəzlərinin, aqroparkların qurulması və bunlar kimi yüzlərcə istiqamət neft gəlirləri hesabına gerçəkləşir. Bunu da demək lazımdır ki, həmin dövrdə bu sahələrə qoyulan neft investisiyası hazırda ölkə iqtisadiyyatı, sənaye və kənd təsərrüfatının mühüm sahələrinin müstəqil şəkildə, neft və qazdan asılı olmadan yüksək inkişaf etməsinə səbəb olmuşdur [Məhərrəmov: 2013; 323-345].

Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin “qara qızılın insan qızılına çevrilməsi” konsepsiyası Azərbaycan Respublikasında 21-ci əsrin ikinci onilliyindən etibarən müasir, innovativ və inklüziv elm, təhsil və xidmət sektorunun yaranmasının əsasını qoydu. Bakı və regionlarda müasir təhsil komplekslərinin yaradılması, təhsilin “ali” və “ömürboyu təhsil” formalarının qurulması, elmi institutların modernləşdirilməsi, 2019-2022 və 2023-2026-cı illər gənclərin xarici ölkələrdə ali təhsil alması Dövlət proqramlarının əsasının qoyulması, təhsil və xidmət sahələrinin paralel inkişafı və digər layihələr İlham Əliyevin neftdən asılı olmayan təhsil və elm konsepsiyasının əsasıdır [7]. Həmçinin, artıq dünyada Azərbaycan sadəcə enerji, sənaye, kənd təsərrüfatı sistemləri ilə deyil, xidmət sektoru ilə də “Made In Azerbaijan” brendini yaratmış, ilkin mərhələdə “Regionların sosial – iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramları (2004 – 2008, 2009 – 2013)”, “Azərbaycanda yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf üzrə Dövlət Proqramı (2008 – 2015)”, “Azərbaycanda yanacaq – enerji kompleksinin inkişaf etdirilməsi üzrə Dövlət Proqramı (2005- 2015)”, “Azərbaycanda sənayenin müxtəlif sahələrinin inkişafına dair Dövlət Proqramı (2015 – 2020)”, “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış İnkişaf Konsepsiyası”, “Asan Xidmət”, “DOST” kimi sistemlər ölkə daxili inkişafı təmin etmiş, 2015-2016-cı illərdən etibarən isə bu xidmət sektorları Azərbaycan

brendi adı ilə patentli formada xarici dövlətlərə ixrac olunmağa başlamışdır [8][9].

Beləliklə, daxili iqtisadi-sosial gərginlikləri ilə varlığı belə sual altında olan bir ölkənin sadəcə 30-40 il ərzində özünəməxsus bir “brend” yaratması sadəcə mükəmməl planlaşdırılmış inkişaf strategiyası ilə mümkün ola bilərdi. Bunu söyləmək lazımdır ki, 2000-ci ilə qədər enerji sferasından asılı olan yuxarıda adıçəkilən sektorlar hazırda öz-özünə inkişafı təmin edə bilər. Keçdiyimiz günlərdə verilən 2023-cü ilin yekun statistikasından görə bilərik ki, Azərbaycanın əsas makro-iqtisadi göstəriciləri üzrə artımlar məhz qeyri-neft sektoru (ümumi daxili məhsulda qeyd alınan 1.1 faiz artım enerjiden kənar sektorlar) hesabına baş verib. Bu rəqəmlər hər keçən ilin statistik məlumatlarında daha artım göstərir ki, məhz bu informasiya Azərbaycan Respublikasının “Norveç” modeli çərçivəsində necə inkişaf etdiyinə sübutudur. Cənubi Qafqaz və Xəzər regionunun digər dövlətlərində baş tutan birtərəfli tərəqqi strategiyalarından tam fərqli olaraq Azərbaycan Respublikasının həyata keçirdiyi bu çoxistiqamətli inkişaf konsepsiyası ölkənin sözügedən regionlar üzrə lider rəqəmləri əldə etməsinə səbəb olur. Lakin, enerji və enerjiden kənar strategiyaları tamamlamaq üçün bütün dövlətlərin mühüm gördüyü digər bir istiqamətin formalaşması da çox mühümdür, bu istiqamət inkişaf strategiyamızın üçüncü başlığı olan diplomatik-beynəlxalq əlaqələri ehtiva edir.

3) Azərbaycan Respublikasının qlobal təhlükəsizlik, əməkdaşlıq və diplomatik əlaqələrdə artan rolu:

Azərbaycan Respublikası beynəlxalq sistemin bütün subyektləri ilə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığı öz gələcəyi və qlobal inkişaf istiqamətində mühüm hesab edir. 1991-ci ildən etibarən Azərbaycan Respublikasının xarici siyasi – diplomatik əlaqələrini 2 mərhələdə analiz edə bilərik: a) Əsaslı Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli istiqamətində ortaya atılan xarici siyasət kursu – belə ki, bu mərhələ müstəqilliyi əldə etdikdən sonra 2020-ci ilə qədər olan tarixi mərhələni əhatə edir. Sözügedən mərhələdə Azərbaycan xarici münasibətlər prioritetlərini daha çox erməni yalanları və işğal reallığının beynəlxalq qəbulu üzrə istiqamətləndirmişdi. b) 2020-ci ildə 44 günlük Vətən müharibəsində əldə edilən tarixi, şanlı qələbədən sonra isə bu çərçivə özünü daha çox beynəlxalq gündəliyi əlaqələndirən

məsələlərin həllində Azərbaycanın rolunun artırılması ilə göstərdi. Doğrudur, Azərbaycan sözügedən ildən əvvəlki dövrlərdə də, müxtəlif platformalarda siyasi-iqtisadi-ekoloji çərçivələrdə qlobal problemlərin həllində yaxından iştirak etmiş, beynəlxalq təşkilatlar və QHT-lər daxilində bu məsələləri gündəmə gətirmişdir. A) Birinci dövr Azərbaycanın beynəlxalq arenada tanınması və ölkə ilə bağlı “xarici yalan məşinlərinin” əngəllənməsi istiqamətində Azərbaycan xüsusilə beynəlxalq siyasi təşkilatlar ilə münasibətlər qurmuşdur. 1991-ci il İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, 1992-ci il Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (Helsinki Yekun Aktı), 1993-cü il Müstəqil Dövlətlər Birliyi, 1994-cü il “NATO” (“Sülh naminə tərəfdaşlıq” proqramı), 1996-cı il Avropa Birliyi (“Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq” sazişi), 2001-ci il Avropa Şurası və Beynəlxalq Antiterror Koalisiyası, bunlara ilkin nümunələrdir. Müstəqilliyinin ilk illərində daxili sosio-iqtisadi gərginlikdən qurtulmaq və işğal halını beynəlxalq çərçivədə tanımaq məqsədi ilə beynəlxalq qurumlarda çıxış edən Azərbaycan 21-ci əsrin başlaması ilə həm öz enerji diversifikasiyasını reallaşdırmaq, həm də Cənubi Qafqaz və Xəzər hövzəsinin statusunu yüksəltmək adına sözügedən qurumlarda diplomatik münasibətlər saxlayırdı (Həsənov:2005; 435-541). 1997-ci ildə yaradılmış “GUAM” məhz adıçəkilən geosiyasi məkanda qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın inkişafı məqsədini güdürdü, lakin sonrakı mərhələlərdə Azərbaycan Respublikasının həyata keçirdiyi diplomatik əməkdaşlığın səviyyəsi bu regional qurumun dərəcəsiindən daha yüksəyə çıxmağa başladı. Avropa Şurasının demokratik təsisatları ilə qarşılıqlı əlaqələr, Avropa Birliyi ilə az əvvəl qeyd etdiyim enerji diversifikasiyası siyasəti, MDB çərçivəsində postsovet münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi, Xəzərin hüquqi statusu çərçivəsində edilən görüşlər, “NATO”-nun beynəlxalq təlimləri və koalisiya dəstələrində iştirak və bunlar kimi digər tarixi addımlar Azərbaycan Respublikasının 21-ci əsrin ikinci onilliyinə beynəlxalq söz sahibi ölkə kimi daxil olmasına şərait yaratdı. Belə ki, 2011-ci ildə İndoneziyanın Bali şəhərində Qoşulmama Hərəkatı Təşkilatına üzvlük və həmin üzvlüyün yaratdığı geosiyasi şəraitdən istifadə edərək 2012-2013-cü illər BMT Təhlükəsizlik Şurasının qeyri-daimi üzvlüyünə seçilmək və sonrakı mərhələdə 2019-cu ildən Qoşulmama Hərəkatında sədrlik vəzifəsinə təyin edilmək Azərbaycan Respublikasının

sadəcə öz regionunda deyil, beynəlxalq arenada yaratdığı reallıqların nəticəsidir [14][15]. Dünyanın ən ağırlı dövründə “peyvənd millətçiliyi”ni, varlı, kasıb dövlətlər arasında peyvəndlərə əlçatanlıqla əlaqədar qeyri-bərabərliyi tənqid etmək, bütün ölkələr üçün peyvəndlərdən bərabər istifadə imkanlarının təmin olunmasını dəstəkləmək, günümüzdə “COP29” adı ilə davam etdirilən qlobal iqlim və yaşıl enerji layihələrinin inkişaf etdirilməsi, “dini tolerantlıq və multikulturalizm”, “islamofobiya” mövzuları istiqamətində müxtəlif beynəlxalq yığıncaqlara ev sahibliyi etmək Azərbaycan Respublikasının modern reallığını göstərir və sözügedən ölkənin Cənubi Qafqaz və Xəzər hövzəsi çərçivəsində liderlərdən biri olduğunu sübut edir.

Nəticə:

Ümumiləşdirərək deyə bilərik ki, yuxarıda qeyd edilən başlıqlar daxili siyasi – iqtisadi gərginlik içərisində olan yeni yaranmış bir dövlətin bu səviyyəyə gəlməsində əsas amillər olmuşdur. Lakin, adları çəkilən başlıqlar sadəcə nəzəri şəkildə, kağız üzərində qalarsa bu cür inkişafın əldə edilməsi də, kağız üzərində qala bilər. Sözügedən strateji addımları gerçəkləşdirə biləcək, rəhbər və liderə ehtiyac vardır, məhz həmin rəhbər bu nəzəri fikirlərin praktiki tərəqqi yoluna və hətta xarici dövlətlər tərəfindən həvəslə təqib edilən bir strategiyaya dönüşməsinə mümkün edə bilər. Ümummillə Liderin əsasını qoyduğu bu inkişaf xətti Prezident İlham Əliyev tərəfindən reallaşdırılıb və hazırda da uğurla davam edir. Etibarlı xalq-dövlət sisteminin mövcudluğu bir dövlətin böyük bir regionda, hətta deyə bilərik ki, beynəlxalq sistemdə söz sahibi bir dövlətə çevirilməsinin ilkin təməlidir. Yuxarıda adları çəkilən inkişaf formulası, əlavə olaraq güclü bir idarəedici lider Azərbaycan Respublikasının Cənubi Qafqaz və Xəzər hövzəsində ilk sırada olan ölkə olmasına gətirib çıxarmışdır. Son illərdə verilən statistik rəqəmlərin də müxtəlif istiqamətlərdə Azərbaycanın digər region ölkərindən inkişaf artışı olaraq nə dərəcədə yüksəkdə olduğunu göstərir. Hazırda Azərbaycan regionun ən strateji, həm də deyə bilərik ki, ən çox ehtiyac duyulan dövlətidir. Tarixi və tarixi-siyasi təhlillər növbəti onillərdə Azərbaycanın inkişaf tempinin daha da yüksək səviyyəyə gələcəyini və yuxarıda qeyd edilən inkişaf strategiyasının əksər dünya dövlətləri tərəfindən istifadə ediləcəyini göstərir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1) https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/Caspian_Sea, (2013), "U.S. Energy Information Administration" rəsmi internet sahifəsi, 25 səh.

2) Mirbabayev M. *Concise History of Azerbaijani Oil* / M.Mirbabayev, - Bakı: "Socar Centralized" nəşr, - 2008, - 368 s.

3) https://minenergy.gov.az/az/layiheler/cenub-qaz-dehlizi_2196

4) Roberto Iacono. *The Norwegian Oil Bonanza and the Scandinavian Model in Comparative Perspective* / [https://www.researchgate.net/publication/326582519_The_Norwegian_Oil_Bonanza_and_the_Scandinavian_Model_in_Comparative_Perspective], - 2019, - 30 s.

5) <https://www.oilfund.az/fund/about/mission> - "Dövlət Neft Fondunun" rəsmi internet sahifəsi.

6) Məhərrəmov A. *İqtisadi Diplomatiya* / A.Məhərrəmov, - Bakı: "Adventa" MMC nəşr, - 386 s.

7) <https://e-qanun.az/framework> - "Gənclərin xarici ölkələrin nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində təhsil almalarına dair 2022-2026-cı illər üçün Dövlət Proqramı" çərçivəsində xaricdə təhsil alacaq gənclərin seçilməsi meyarları və prosedurları üzrə Qayda"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı

8) <https://president.az/az/articles/view/31697> - Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019–2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı

9) <https://e-qanun.az/framework> - "Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı

10) *Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondu haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı* // 29 dekabr 2000-ci ildə qəbul edilmişdir. – Bakı, - 1999, - 5 s.

11) *Qeyri-neft sektorunda rəqabətqabiliyyətli daxili istehsalın dəstəklənməsi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı* // 19 sentyabr 2018-ci ildə qəbul edilmişdir. – Bakı, - 2018, - 3 s.

12) "Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezi-

dentinin Sərəncamı // 22 iyul 2022-ci ildə qəbul edilmişdir. – Bakı, - 2022, - 4 s.

13) Həsənov Ə. *Müasir Beynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Xarici Siyasət / Ə.Həsənov. – Bakı: "Azərbaycan" nəşriyyatı, - 2005, - 631 s.*

14) *Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016) / F.Məmmədov, C.Vəliyev, A.Məmmədov. – Bakı: "Poliart" MMC nəşriyyatı, - 2017, - 904 s.*

15) *Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası - Məqalələr (2009 – 2015-ci illər)*

XÜLASƏ:

Dünyadakı bütün dövlətlərin müstəqillik əldə etdikdən sonra ilk məqsədi ilkin öz regional çevrəsində, sonrakı dövrdə isə regionlararası və beynəlxalq müstəvidə mövqe tutmaqdan ibarətdir. Qədim, şərəfli dövlətçilik irsinə malik Azərbaycan Respublikası da müstəqilliyinin ilk illərindən etibarən ağır məqamlar, fasilələr olsa da, çətin sınaqlardan çıxaraq tarixi ədaləti bərpa etmiş, dövlətçilik ənənələrinə sadiqlik göstərmiş, sadəcə hər bə qabiliyyəti ilə deyil, öz diplomatiyası vasitəsilə də mövcudluğunu qorumuş və beynəlxalq münasibətlər sistemində mühüm mövqe tutmağı bacarmışdır. Lakin, bu uğuru əldə etmək asan olmamışdır, belə ki, dünyanın olduqca mürəkkəb bölgəsində (sivilizasiyaların qovuşduğu həmçinin, Qərblə Şərqlə kəsişdiyi məkanda) yerləşməsi, bununla bərabər sahibi olduğu yeraltı və yerüstü sərvətlərin mövcudluğu və geosiyasi-iqtisadi maraqların toqquşduğu ölkə olması səbəbindən Azərbaycan Respublikası beynəlxalq sistemdə müstəsna mövqe tutur. Bundan başqa, postsovet coğrafiyasına daxil olması, tarixi, milli yaxınlıq tərəfdən Türklə-Turan dövlətlərinin qovuşduğu məkan olması, cənubdan isə keşməkeşli bölgə hesab edilən Yaxın Şərqlə müəyyən dərəcədə sərhədin mövcudluğu, tam yaxınlığında Avropa Birliyi və Qərblə blokunun izlərini daşıyan fəaliyyətin varlığı az əvvəl qeyd etdiyim regional və beynəlxalq mövqenin böyüklüyünü izah edir. Müasir tariximizdə Azərbaycan həm regionda, həm də demək mümkündür ki, dünya arenasında söz sahibi ölkələr siyahısına daxil olub.

Açar sözlər: *Azərbaycan Respublikası, Cənubi Qafqaz, Xəzər regionu, inkişaf, siyasət, dayanıqlı iqtisadiyyat, regional faydalı əməkdaşlıq.*

Alekbar Sahin Sadikhli
*Master's student the Academy of Public
Administration under the President
of the Republic of Azerbaijan*

**The leading state of the South Caucasus and
Caspian region: Azerbaijan**

SUMMARY:

After gaining independence, the first goal of all the countries located in the world is to take a position in their regional circle, and in the next period, in the interregional and international level. The Republic of Azerbaijan, which has an ancient and honorable heritage of statehood, even though there were difficult moments and interruptions from the first years of its independence, it recovered historical justice after coming out of difficult trials, showed loyalty to the traditions of statehood, maintained its existence not only through its military capabilities, but also through its diplomacy, and always managed to occupy an important position in international relations, which is considered the deepest system. However, it was not easy to achieve this success, as the Republic of Azerbaijan is a country where geopolitical and economic interests collide, due to its location in a very complex region of the world (where civilizations meet and where the West and East intersect), as well as the existence of underground and surface resources it owns. occupies an exceptional position in the system. In addition, it is included in the post-Soviet geography, it is a place where the Turkic-Turanian states meet in terms of historical and national proximity, and the existence of a certain border with the Middle East, which is considered a turbulent region to the south, and the presence of activities bearing the traces of the European Union and the Western bloc in the immediate vicinity, the regional and explains the magnitude of the international position. In our modern history, Azerbaijan has been included in the list of countries with a voice both in the region and, it can be said, in the world arena.

Keywords: *Republic of Azerbaijan, South Caucasus, Caspian region, development, politics, sustainable economy, regional beneficial cooperation.*